

Biannual Journal of
Metaphysical Investigations,
Vol.6, No. 11, Spring & Summer
2025, pp 153-184

Review of Realistic Representation of Worldly Perceptions in Near-Death Experiences¹

Hashem Qorbani,² Masih Mohammadi³

Abstract

Near-Death Experiences (NDEs) represent a unique class of perceptions that offer profound insights into the human condition at the threshold of death. These experiences invite both epistemological and ontological examination, a process essential for assessing their epistemic validity. The primary goal of this article is to critically evaluate physicalist accounts that dismiss NDEs as mere hallucinatory phenomena. Using a descriptive-analytical approach and relying on comprehensive library-based research, this study shows that the perceptions reported during NDEs generally fall into two categories: subjective, other-worldly phenomena and objective, this-worldly observations, each with its own distinctive characteristics. The first category includes experiences such as traveling through a light-filled tunnel, encountering preternatural beings, and seeing deceased relatives or spiritual figures. The second category involves observations of tangible physical events occurring either in the patient's immediate surroundings or even at a distance from their physical body. Remarkably, such reports often emerge under conditions of sensory deprivation (e.g., with eyes closed) and significantly reduced cortical activity.

¹ . **Research Paper**, Received: 9/1/2025; Confirmed:28/4/2025.

² . Associate Professor, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, (h.ghorbani@umz.ac.ir).

³ . Student of Mathematics, University of Mazandaran, Babolsar, Iran,
(Masihjazi@gmail.com)

This article examines credible international research on this-worldly aspects of NDEs to challenge conventional hallucinatory explanations. The critique unfolds through four main lines of argument: (1) the objective nature of reported perceptions, (2) the recurrence of shared experiential patterns, (3) philosophical reflections on the mind's capacity to function independently of the physical body, and (4) the fundamental problem of phenomenal awareness. Crucially, the observation of real-world events during NDEs, particularly when supported by medical documentation, renders these experiences open to epistemic validation.

Keywords: Near-Death Experiences (NDE), Veridical Out-of-Body Experience (Veridical OBE), Extrasensory Perception (ESP), Consciousness, This-worldly perceptions, Objective reality.

Introduction

The term *Near-Death Experience (NDE)* has become widely recognized in scientific and scholarly discourse, largely due to the growing body of research over recent decades. This complex phenomenon has been examined across multiple disciplines, including philosophy, psychology, neurology, and theology, leading to a broad range of explanatory models, from strict materialist perspectives to various post-materialist paradigms.

NDEs have been reported in diverse situations: during states of coma, in the process of resuscitation, in the critical window between reversible clinical death and irreversible cellular decay, and even under general anesthesia. While it is largely acknowledged that individuals genuinely experience NDEs (their ontological occurrence), the mechanisms underlying these experiences and their ultimate interpretation remain subjects of intense debate within the scientific community.

The central aim of this research is to evaluate the epistemological validity of perceptions arising in NDEs, primarily by offering strong critiques of physicalist's explanations. To achieve this, the paper begins with a typological overview of NDEs. It then examines selected case studies that focus on this-worldly perceptions, often described as veridical Out-of-Body Experiences (OBEs), with special attention to aspects that can be subjected to empirical assessment. The case material presented here is drawn from credible scientific sources and rigorous academic research.

Conclusion

The findings of this study suggest that perceptions occurring during NDEs cannot be adequately explained as hallucinations. Instead, their veridical aspects deserve serious philosophical and scientific consideration. However,

the inherent challenges of subjecting NDEs to strictly repeatable scientific protocols continue to complicate their full acceptance within higher epistemological frameworks.

This paper examined several critical epistemological and ontological dimensions of NDEs, focusing on four main areas:

1. Typological classification: NDEs can generally be divided into two categories, other-worldly and this-worldly perceptions. This study outlined the defining characteristics of each. The latter, often referred to as “veridical perceptions,” are especially important for grounding epistemological discussions, as they parallel phenomena like Extrasensory Perception (ESP) studied in parapsychology. Their most crucial feature is their potential for corroboration, through medical records, eyewitness testimony, and verifiable details of events occurring in hospital settings or at locations inaccessible to the subject’s physical senses.
2. Epistemic grounding and explanatory models: The credibility of NDEs depends heavily on the explanatory framework applied to consciousness and perception. Materialist models typically attribute NDEs to neurophysiological processes and conventional cognitive functions. However, such reductionist approaches face serious philosophical and empirical challenges.

To highlight these issues, four distinct analytical approaches were presented in this study:

The first approach: Verification of this-worldly perceptions and the problem of objectivity. This argument underscores the inadequacy of dismissing demonstrably accurate this-worldly perceptions as mere hallucinations.

The second approach: The recurrence of common experiential patterns. From an epistemological standpoint, the consistent appearance of certain core elements across numerous NDE reports is significant. The fact that these features appear across diverse demographics, including individuals of different belief systems, ethnicities, and cultures, adds substantial weight to the authenticity of these experiences.

The third approach: Philosophical analysis of perception and the immateriality of the psyche. Here, the contrast between Ibn Sina and Mullā Ṣadrā is particularly illuminating. Ibn Sina, in his tripartite theory of perception (sensory, imaginal, and estimative), regarded the brain and other material organs as essential to the representation of forms, reserving immateriality for intellectual apprehension alone. In contrast, Mullā Ṣadrā

argued that all perception is fundamentally an immaterial act of the soul, with the brain serving only as a preparatory or facilitating organ. From the Sadrian perspective, therefore, ESP reported during NDEs would be understood as an immaterial phenomenon that transcends bodily limitations.

The fourth approach: Consciousness as a fundamental reality. This perspective draws on scholars such as Kastrup, Radin, and van Lommel. For example, Kastrup's analytical idealism offers an alternative framework for understanding consciousness, particularly in contexts suggesting its persistence beyond death. Radin critiques contemporary theoretical and empirical models, arguing that materialist paradigms fail to account for two crucial aspects of consciousness: (a) the qualitative character of subjective experience (qualia), and (b) non-local phenomena, including NDEs and ESP. Similarly, van Lommel's research suggests that consciousness may not be constrained by space-time. He proposes that consciousness and memory might be stored in a non-local domain, possibly as complex informational wave fields, positioning the brain as a "receiver-transmitter" rather than the origin of consciousness.

Taken together, these approaches lead to the conclusion that NDEs cannot be fully explained within a purely physicalist framework, and that their veridical features challenge us to reconsider some of our most fundamental assumptions about consciousness, perception, and reality itself.

References

- Van Lommel P. (2013), Nonlocal Consciousness: A concept based on scientific research on near-death experiences during cardiac arrest. *Journal of Consciousness Studies*. Vol 20, pp7-48.
- Kastrup B. (2016), The Idealist View of Consciousness After Death. *Journal of Consciousness Exploration & Research*, Vol 7(11), pp900-909.
- Radin D, et al. (2022), What if consciousness is not an emergent property of the brain? Observational and empirical challenges to materialistic models. *Frontiers in Psychology*.
- Ibn Sīnā. (1996), *Al-Shifā': Kitāb al-Nafs*. Ḥasan Ḥasanzādah Āmulī (Ed.). Qom: Maktab al-A'lām al-Islāmī, (In Arabic).
- Mullā Ṣadrā. (1981), *Al-Ḥikmah al-Muta'āliyah fī al-Asfār al-Arba'ah* (3rd ed.). Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī, (In Arabic).

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ^۱

هاشم قربانی،^۲ مسیح محمدی^۳

چکیده

تجربه‌های نزدیک به مرگ، مشاهداتی با سنخ تجربه‌گری ویژه‌اند که فراتر از ابزارهای همگانی و در دسترس مادی، تصویری از حالات انسان در آستانه [بازگشته از] مرگ را نشان می‌دهند. این مشاهدات، از قابلیت راستی‌آزمایی معرفت‌شناختی برای دستیابی به وثاقت معرفتی برخوردارند. هدف این مقاله، نقادی تحلیل فیزیکالیستی مبتنی بر توهم-انگاری تجارب بیرون از بدن است. در این میان، گونه‌شناخت مشاهدات در تجربه‌های بیرون از بدن و گزارشی از منابع موجود با تاکید بر مشاهدات این‌دنیایی بیان شده است. این پژوهش با جمع‌آوری اطلاعات بر اساس روش کتابخانه‌ای و داده‌پردازی مبتنی بر روش توصیفی - تحلیلی طراحی شده است. در این پژوهش نشان داده خواهد شد که مشاهدات گزارش شده در این تجربه‌ها، به دو دسته ساجکتیو (آن‌جهانی) و آبژکتیو (این‌جهانی) قابل تقسیم‌اند. شفافیت تفکر، تجربه‌های فرازمانی، سرعت انتقالات تجربه‌گری، و داشتن تجربه-های نوین فرامادی از ویژگی‌های دسته نخست از مشاهدات آن‌جهانی است. ادراکات

۱. مقاله پژوهشی، تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱ تاریخ تایید علمی: ۱۴۰۴/۲/۲۱.

۲. دانشیار دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (h.ghorbani@umz.ac.ir).

۳. دانشجوی رشته ریاضیات دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (Masihjazi@gmail.com).

فرآبدنی و مشاهده رخ دادها و اتفاقات عینی روزمره از اوصاف مشاهدات این جهانی به‌شمار می‌روند. در این مقاله ضمن گزارشی از پژوهش‌های معتبر در خصوص مشاهدات این-جهانی، بر پایه چهار رویکرد، توهم‌انگاری تجربه‌های نزدیک به مرگ مورد نقد قرار گرفته است. عینیت گزارش‌ها، تعدد اشتراکات، تجرد نفس و مسأله آگاهی از مهم‌ترین تکیه‌گاه‌های این رویکردهای چهارگانه‌اند. با توجه به کاهش یا متوقف شدن سطح فعالیت‌های مغزی در تجربه‌های نزدیک به مرگ، مشاهدات ناظر بر رخ دادهای این دنیایی، قابلیت اعتبارسنجی معرفتی دارند.

واژگان کلیدی: تجربه نزدیک به مرگ، مشاهدات، آگاهی، این جهانی، عینی.

۱. مقدمه

اصطلاح «تجربه‌های نزدیک به مرگ» (Near Death Experiences)، به واسطه پژوهش‌های فراوان صورت پذیرفته در خصوص آن، امری شناخته شده است؛ رویدادی که در طی یک قرن اخیر، موضوع تحلیل‌های فلسفی، روان‌شناختی، عصب‌شناختی و دین‌پژوهانه قرار گرفته و از منظرهایی چون فیزیکالیسم و تجردگرایی تبیین شده است. شاید مشاهده این حجم از تحقیقات، نشانی بر بیشتر شفاف شدن این موضوع باشد؛ اما بی‌تردید این پژوهش‌ها، هنوز در گام‌های نخستین خود قرار دارند و تا دستیابی به نتایجی تقریباً نزدیک به واقع، باید منتظر تحولات گسترده علمی در این ساحت باشیم. تجربیات نزدیک به مرگ، حالتی خاص از ادراکات، مشاهدات و تجارب شنیداری و دیداری همراه احساسات خوشایند و ناخوشایند خاص‌اند. این حالت‌ها می‌توانند در بسترهای متعددی رخ بدهند؛ از جمله در حالت کما، احیاء، یا بازه زمانی مابین مرگ بالینی برگشت‌پذیر و مرگ سلولی یا بیولوژیکی برگشت‌ناپذیر، مدیتیشن‌های عمیق، ترشح ماده دی‌متیل‌تریپتامین توسط غده پینه‌آل مغز، بیهوشی عمومی و غیره. بر پایه این رخ دادها، وقوع وجودشناختی تجربه‌های نزدیک به مرگ امری مسلم به نظر می‌رسد؛ اما کیفیت تبیین آن‌ها، یکی از چالش‌برانگیزترین مسائل

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۵۹

این حوزه است. تبیین‌های فیزیکالیستی با چالش مواجه‌اند؛ به‌ویژه در رویارویی با جزئیات شناختاری برآمده از این تجارب، در مقابل، تحلیل‌های فرامادی، در پی آن‌اند که مختصاتی تازه از ادراکات در این تجربه‌ها ترسیم کنند. انگاره‌هایی نظیر «توهم» و «شبه‌ادراکی» دانستن این تجارب، از جمله تبیین‌های فیزیکالیستی و بازنمایی‌های شناختی مبتنی بر فهم جزئیات از مهم‌ترین پاسخ‌های ارائه شده محسوب می‌شوند.

مسئله اصلی این پژوهش، بررسی اعتبار و ارزش معرفت‌شناختی ادراکات برآمده از تجربه‌های نزدیک به مرگ است. بر پایه طراحی چالش‌هایی برای تبیین‌های فیزیکالیستی است. از این رو، در آغاز، با گونه‌شناسی این تجارب نزدیک به مرگ و گزارش‌هایی از آن‌ها، به‌ویژه با تأکید بر ادراکات این جهانی و با عنایت به وجه قابلیت سنجش‌پذیری و راستی-آزمایی، چارچوبی ارائه شده است. این گزارش‌ها بر پایه منابع معتبر و یافته‌های نوین پژوهشی گردآوری شده‌اند. این مشاهدات و ادراکات گزارش شده در این تجربه‌ها، دارای مختصاتی معرفت‌شناختی هستند که می‌توان امکان نوعی سنخ‌شناسی از آنها فراهم می‌سازد. بررسی معرفت‌شناختی این گزارش‌ها، زمینه را برای تبیین چهار رویکرد مختلف فراهم می‌کند که هر یک، چالشی جدی برای تبیین‌های فیزیکالیستی محسوب می‌شود:

۱. راستی‌آزمایی مشاهدات این جهانی و مسئله عینیت، ۲. صحت‌سنجی علمی و مسئله تعدد وجوه اشتراک، ۳. تحلیل فلسفی ادراک بر مبنای مجرد نفس، ۴. مسئله آگاهی به‌مثابه واقعیت بنیادین.

در این میان، رویکرد کاستروپ نیز بررسی شده است؛ او با بهره‌گیری از ایده آلیسم تحلیلی به تبیین بقاء آگاهی پدیداری پس از مرگ جسم پرداخته و بدیلی مهم در برابر تبیین‌های فیزیکالیستی ارائه می‌دهد.

پیشتر، مقالات متعددی درخصوص تجربه‌های نزدیک به مرگ نگاشته شده است. برای نمونه، در مقاله‌ی «تجربه‌های نزدیک به مرگ به‌عنوان بحرانی در پارادایم علوم زیست-پزشکی» (نورمحمدی و شیرازی، ۱۴۰۱) منتشر شده در فصلنامه فلسفی شناخت، به جایگاه و نقش این تجارب در بازخوانی پارادایم زیست‌پزشکی پرداخته شده است. راهنمایی در مقاله «مقایسه تحلیل تجربه نزدیک به مرگ از نگاه مادی‌گرایانه و فلسفه و عرفان اسلامی» (راهنمایی، ۱۴۰۲) چاپ شده در مجله اندیشه نوین دینی، رویکرد مقایسه‌ای برای بررسی این موضوع ارائه داده است. همچنین در مقاله «مشخصه پیچیدگی در گفتمان تجربه نزدیک به مرگ» (صولتی، ایزانلو و استاجی، ۱۴۰۳) چاپ شده در پژوهش‌های زبان‌شناختی، به بررسی ابعاد زبان‌شناختی و پیچیدگی ساختاری این تجارب پرداخته شده است. موسوی‌راد نیز در مقاله «بررسی میزان اعتبار تجارب نزدیک به مرگ» (موسوی‌راد، ۱۴۰۱) در مجله فلسفه دین، از گونه‌شناسی این تجارب نزدیک به مرگ سخن گفته است. در مقاله «نقش و جایگاه تجربه‌های نزدیک به مرگ در اثبات وجود روح» (کثیری و فاریاب، ۱۴۰۱) چاپ شده در مجله معرفت، کارآیی این تجربه‌ها در اثبات وجود روح مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین در مقاله «تبیین رابطه روح و بدن با تکیه بر نظریه سیستم‌ها و تجربه‌های نزدیک مرگ» (کجباف، قاسمیان‌نژاد و فرحناکیان، ۱۳۹۲) منتشر شده در فصلنامه کلام اسلامی، بر اساس نظریه سیستم‌ها، رابطه بین روح و بدن با توجه به تجربیات نزدیک به مرگ تبیین شده است. در این تبیین، انسان به‌عنوان یک سیستم یکپارچه مشتمل بر دو بخش بدن (جزء فیزیکی) و روح (جزء فرافیزیکی) معرفی می‌شود که میان آن دو تعامل دوسویه برقرار است. تغییر در هر یک از این اجزاء، کل سیستم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. پژوهشگران از نظریه سیستم‌ها (توسعه یافته توسط لودویگ فون برتalanفی) انسان را سیستمی یکپارچه با خصوصیات نوظهور (Emergent Properties) معرفی کنند. یعنی ویژگی‌هایی که حاصل تعامل اجزای سیستم‌اند (در اینجا، روح و بدن) و به‌صورت مستقل از اجزاء قابل

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۶۱

تحلیل نیستند. به عنوان مثال، آگاهی یا رفتارهای پیچیده انسانی را نمی‌توان صرفاً محصول بدن یا روح دانست، بلکه نتیجه تعامل بین روح و بدن هستند. این دیدگاه شباهتی با مفهوم پیچیدگی کاهش‌ناپذیر (Irreducible complexity) در زیست‌شناسی دارد که توسط مایکل بهی، بیوشیمی‌دان برجسته‌ی آمریکایی، مطرح شده است. دیدگاه‌های فلسفی همچون دوگانه‌انگاری (دکارت) و اندیشه‌های فلاسفه اسلامی (مانند ابن‌سینا و ملاصدرا) نیز در این زمینه مورد توجه قرار گرفته‌اند. برخی از عناصر تجربه‌های نزدیک به مرگ (NDE) به عنوان شواهد تجربی برای تبیین‌های فلسفی و علمی مبتنی بر استقلال روح از بدن تحلیل شده‌اند. ویژگی‌هایی چون خروج از بدن (OBE)، ملاقات با درگذشتگان، مرور زندگی، حرکت در تونل و ... از جمله مؤلفه‌های رایج در این تجارب‌اند. افراد در این‌دی‌ئی آگاهی، حافظه و ادراک خود را حفظ می‌کنند، حتی زمانی که مغز فعالیت الکتریکی خاصی ندارد. این مسئله حاکی از آن است که روح می‌تواند به‌طور مستقل از بدن عمل کند و حتی توانایی‌هایی نظیر دور-بینی (Remote Viewing) یا تله‌پاتی را از خود نشان دهد. این تجربیات می‌توانند از ایده دوگانه‌انگاری یا دوآلیسم (روح و بدن به عنوان دو موجودیت جدا ولی همبسته و وابسته به هم) و نیز امکان زندگی پس از مرگ حمایت کنند. آثار دیگری نیز در این موضوع به نگارش درآمده است. با این وجود، وجه تمایز پژوهش حاضر از پژوهش‌های پیشین، طراحی چالش‌های معرفت‌شناختی برای تبیین‌های مادی‌گرایانه از تجربه‌های نزدیک به مرگ است. این تمایز به‌ویژه در بهره‌گیری از تبیین آگاهی مبتنی بر ایده آلیسم تحلیلی برنارد کاستروپ، نمایان می‌شود و بُعدی نوآورانه و متمایز به جستار حاضر می‌بخشد.

۲. گونه‌شناخت مشاهدات در تجربه‌های نزدیک به مرگ

به‌طور کلی رخداد‌های مشاهده شده و گزارش شده توسط تجربه‌گران نزدیک به مرگ را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

(الف) مشاهدات سابجکتیو، دگردیایی، (ب) مشاهدات آبجکتیو این جهانی.

۲,۱. مشاهدات آن جهانی

تجربیات آن جهانی، ناظر بر ادراکات تجربی فرامادی هستند؛ در این نوع تجربه‌ها، فاعل - شناسایی، هم از حیث کیفیت ادراک و هم از حیث متعلق ادراک، تجربه‌ای متمایز کسب می‌کند. ادراک در این وضعیت، گونه‌ای شهود تلقی می‌شود که در آن، مواجهه سوژه با متعلق شناسا، با دو خصیصه اصلی همراه است:

۱. آشکارگی محض،

۲. فهم عمیق.

از سوی دیگر، متعلق ادراک در این تجربه‌ها، رخدادهایی از جنس اکنون - اینجایی نیستند، بلکه معطوف بر واقعیت‌هایی فراتر از حوادثی‌اند که شخص در زیست عادی خود آنها را تجربه می‌کند. این نوع مشاهدات دارای ویژگی‌هایی خاص و در عین حال بحث‌برانگیز هستند. از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

(الف) شفافیت و وضوح عینی ادراک. در این نوع تجربه‌ها، تفکر بسیار شفاف‌تر از حالات عادی زیست فرد است. بر پایه گزارش تجربه‌گران، سطح کیفیت و میزان آشکارگی این تجربیات، بسیار بالا است (Martial & et al, 2017; Thonnard, Charland-Verville & Moore & Greyson, 2017; Palmieri & et al, 2014; et al, 2013). چنین حالتی از ادراک، به‌ویژه در هنگام از کار افتادن ابزارهای مادی ادراک در شرایط عادی، قابل توجه است. نکته قابل توجه این است که این سطح از شفافیت، گاه در شرایطی حاصل می‌شود که ابزارهای مادی ادراک نظیر قلب از تپش بازایستاده و خون به مغز نمی‌رسد یا حداقل جریان‌اش مینیمم شده و بسیار کاهش یافته است. به عبارت دیگر، بخش‌های مربوط به کارکردهای شناختی از جمله کورتکس مغز، به دلیل کمبود یا فقدان اکسیژن و خون

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۶۳

(آنوکسی و ایسکمی) دچار اختلال یا از کار افتادگی موقت می‌شوند (Greyson, 2018; Long, 2014).

ب) ملاقات با اشخاص و یا ارواح نزدیکان. بر اساس برخی گزارش‌ها، تجربه‌ی ملاقات با اشخاص یا ارواح نزدیکان در حالی رخ داده است که فاعل تجربه‌گر، عملاً بر آن بود که آنان زنده‌اند و حیات این‌دنیایی دارند. همچنین در برخی موارد، تجربه‌گر با افرادی مواجه شده که پیش‌تر آن‌ها را نمی‌شناخته است؛ ولی بعد از تجربه کنش‌گری، هویت آن اشخاص را در مواجهه با رخ‌داد‌های این‌جهانی یا یادکردهایی نظیر آلبوم خانوادگی، به‌درستی تشخیص داده است (Greyson, 2018).

پ) مرور دیداری - شنیداری جزئیات رخ‌داد‌های کل زندگی. در برخی تجربه‌ها، جزئیات زندگی فرد (حتی رویدادهایی که به‌ظاهر فراموش شده بودند) در کسری از ثانیه و به‌صورت فرازمانی با عنوان شناخته‌شده «بازبینی زندگی» (Life Review)، به‌صورت دیداری و شنیداری مرور می‌شوند (Lommel, 2001).

از دیگر ویژگی‌های فرعی این نوع تجارب می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

ت) ورود به دنیا یا دنیا‌های جدید. تجربه‌ی ورود به عوالمی نو، همراه تجربه‌ی کمیات و کیفیات جدید یا منحصر به فرد؛ مشاهده‌ی مفاهیمی همچون برزخ، بهشت و نظایر آن.

ث) دیدن نوری خاص، راهنما، خدا، پیامبران، فرشتگان، انواع موجودات جدید، ملاقات با ارواح خویشاوندان و آشنایان فوت شده، موجودات مهربان و مانند آن.

ج) عبور از داخل یک تونلی روشن و درخشان.

چ) احساس آرامش عمیق همراه با نوعی آگاهی ارتقاء یافته، مرگ ایگو، صلح، احساس سبکی و بی‌دردی؛ این مجموعه از حالات روانی و عاطفی، اغلب به‌عنوان تجربه‌هایی بسیار خوشایند توصیف می‌شوند.

۲,۲. مشاهدات آجکتیو این‌جهانی

این دسته از مشاهدات، با احساسی شبیه به «برون‌فکنی اثیری» یا «فرا فکنی اختری» (تجربه خروج از بدن) همراه هستند. در برخی توصیف‌ها، آن را به «دوربینی روحی» (Remote Viewing) شبیه دانسته شده است که در حوزه ادراکات فراحسی (ESP) که در علم فراروانشناسی (Parapsychology) مطرح شده، تشبیه کرده است. این مفهوم، پیش‌تر در سال ۱۹۸۰ در تحقیقات راسل تارگ (Targ) و همکارانش طراحی شده است. ویژگی مهم این مشاهدات، دانستن جزئیات وقایع این جهانی، فراتر از محدوده ادراک فیزیکی است؛ مانند دانستن وقایع عینی، که در مکانی دور اتفاق می‌افتند. به عبارت دیگر «خروج از بدن» و «اخبار درست از راه دور» هستند که می‌توان آن را با عنوان Veridical Long Distance OBE نیز نام‌گذاری کرد. تجربه‌گرانی که در حالت نزدیک به مرگ، مشاهداتی درست از آینده را گزارش می‌دهند، نیز در دسته مشاهدات آجکتیو این جهانی جای می‌گیرند.

این گونه تجارب در اغلب افرادی که تجربه نزدیک به مرگ داشتند، مشترک‌اند. برخی افراد، همه این موارد را تجربه می‌کنند، در حالی که برخی دیگر تنها بخشی از آنها را تجربه می‌کنند. تجربه‌های گزارش شده، تنها محدود به قوم، منطقه جغرافیایی، مذهب، کیش و جنسیت خاص نیست؛ اشخاص با فرهنگ‌ها، آداب و رسوم، عقاید، مذاهب و موقعیت‌های جغرافیایی مختلف، در شرایط نزدیک به مرگ، چنین عناصر مشترکی در تجارب‌شان قابل رصد است؛ به عنوان مثال عبور از تونل درخشان، مشاهده‌ی نوری که به نظر می‌رسد تجلی یک هوش برتر و آگاهی جهانی (Universal Consciousness) عاشق و مهربان است، یا ملاقات با آشنایانی که از دنیا رفته‌اند. حتی کسانی که اعتقادی به تداوم هوشیاری بیرون بدن و جهان‌های دیگر نداشتند (از جمله برخی متخصصان مغز و اعصاب با گرایش‌های آتئیستی و فیزیکالیستی)، نیز چنین تجربه‌های معنوی و عرفانی عمیقی داشته‌اند و پس از آن باورمند شدند (Alexander, 2012; Taylor, 2008). تنها تفاوت این تجربیات در سطح

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۶۵

جزئیات است؛ برای مثال بعضی از مسیحیان، نوری را که دیده‌اند، با مسیح تطبیق داده‌اند، بودایی‌ها آن را بودا دانسته‌اند، و دیگر تجربه‌گران نیز تعبیر متفاوتی داشته‌اند.

بر اساس پژوهش‌ها، سه ویژگی کلیدی وجود دارد که بر پایه آنها، برخی تجارب نزدیک به مرگ، احتمال بقاء (تداوم هوشیاری بعد از مرگ) را پیشنهاد می‌کنند، به ویژه زمانی که همه آن ویژگی‌ها در یک تجربه رخ می‌دهند. این ویژگی‌ها عبارتند از:

- افزایش یا تشدید فرآیندهای ذهنی در زمانی که عملکرد فیزیولوژیکی به‌طور جدی مختل می‌شود یا کاهش می‌یابد (در هر دو نوع مشاهدات ساجکتیو آن‌جهانی و آبجکتیو این‌جهانی).

- تجربه بیرون بودن از بدن و مشاهده اتفاقات اطراف آن از یک موقعیت بالاتر.
- آگاهی از وقایع دور (دورتر از جسم) که برای حواس پنجگانه معمول فرد قابل دسترس نیست (Kelly, Greyson & Stevenson, 2000).

۳. مروری بر تحقیقات ناظر بر مشاهدات این‌جهانی

پژوهش‌های ذیل، با محوریت رصد و پردازش مشاهدات عینی ناظر بر رخ داده‌های این‌جهانی سامان یافته‌اند، منابع ارزشمندی برای اعتباربخشی به مشاهدات و ادراکات مرتبط با تجربه‌های نزدیک به مرگ هستند به شمار می‌روند و می‌توانند از منظر معرفت‌شناختی مورد بررسی قرار گیرند:

۱. جفری لانگ، پزشک رادیوتراپی و محقق NDE، مطالعاتی را بر بیش از ۴۰۰۰ نفر در آمریکای شمالی که تجربیات نزدیک به مرگ داشته‌اند، انجام داده است. بر پایه یافته‌های این پژوهش، ۴۵٪ از افراد شرکت‌کننده، ادراک واقعی از رویدادهایی را که در اطرافشان در حال وقوع بوده است، گزارش داده‌اند (Long, 2014).

۲. در تحقیقات پروفیسور بروس گریسون، دانشمند علوم اعصاب رفتاری و روان‌پزشکی، و دکتر ادوارد کلی، به ۶۰ مورد از گزارش‌هایی که ناظر بر آگاهی از جزئیات رُخ داده‌های

آبجکتیو خارج از محدوده ادراک فیزیکی بدن اشاره شده است (Greyson & Kelly, 2009).

۳. پیم ون لومل، پزشک متخصص قلب و عروق در سال ۲۰۰۱ تحقیقاتی بر روی بیش از ۳۰۰۰ نفر در اروپا، که سابقه تجربه‌های نزدیک به مرگ (NDE) را داشته‌اند، انجام داد. این پژوهش، در ژورنال معتبرترین مجله پزشکی جهان (The Lancet) چاپ شده است. در این مطالعه یکی از موارد، گزارش دقیق جزئیات رخ دادهایی است که به‌طور عینی در پیرامون فرد کنش‌گر، در حال وقوع بوده است. این مورد، دربارهٔ مرد ۴۴ ساله و دندان مصنوعی او به همراه پرستار TG است (Lommel, 2001). پارامترهای توصیف شده توسط این مورد بعد از احیاء چنین‌اند:

الف) تشخیص درست آن پرستاری که دندان مصنوعی او را خارج کرده بود (پرستار TG).

ب) توصیف دقیق محل قرار گرفتن دندان مصنوعی.

پ) گزارش جزئیات عملیات احیای قلبی ریوی (CPR).

ت) توصیف ظاهر اتاق کوچک احیاء.

ث) تشخیص ظاهر فیزیکی افراد حاضر در اتاق.

۴. در مرحله دوم تحقیقات بزرگ AWARE به سرپرستی سام پرنیا (پزشک و بیولوژیست سلولی) و پیتر فنویک (عصب‌روان‌پزشک و عصب‌روان‌شناس)، ۲٪ از بازماندگان ایست قلبی، تجربه آگاهی شنیداری و دیداری را گزارش دادند. ولی تنها یک نفر از آن‌ها شرایط مصاحبه تکمیلی را داشت، و توانست به‌درستی افراد، صداها و رویدادهای پس از ایست قلبی و در طول عملیات احیا را توصیف کند. اسناد پزشکی نیز صحت توصیفات او را تأیید می‌کنند. همچنین مشاهدات سمعی و بصری بیمار تا سه دقیقه بعد از ایست قلبی و حین عملیات احیاء را پوشش می‌دهد، حال آنکه کورتکس مغز و عملکردهای شناختی تنها ۲۰ الی ۳۰ ثانیه بعد از ایست قلبی، متوقف می‌شوند (Parnia, 2014).

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۶۷

۵. ماریو بوریگارد، دانشمند علوم اعصاب‌شناختی اهل کانادا، گزارشی از تجربه نزدیک به مرگ و ادراک واقعی خارج و دورتر از بدن یک زن ۳۱ ساله (معروف به جی‌اس JS) در بیمارستان قلب مقدس مونترآل (وابسته به دانشگاه مونترآل) در مجله ریساستیشن منتشر کرده است (Beauregard, 2012).

۶. بروس گریسون، تجربه‌ی نزدیک به مرگ فردی به نام «ال‌سالیوان» را که شامل مشاهدات عینی صحیح رخدادهای مادی اطراف و دورتر از بدن وی در بیمارستان بوده، به‌دقت بررسی کرده است. گریسون با ال‌سالیوان، پزشک متخصص قلب او «الاسالا»، و پزشک جراح او «تاکاتا» مصاحبه کرده و اسناد پزشکی سالیوان را نیز تحلیل نموده است. این گزارش در مقاله‌ای که توسط ایان استیونسون (دانشمند روان‌پزشکی و علوم اعصاب رفتارشناختی)، بروس گریسون و خانم کوک نوشته شده، آمده است (Cook, Greyson, Stevenson, 1998).

۷. در تحقیق لیندا موریس و کتلین نافل، یکی از پرستاران تجربه خروج از بدن یک بیماری را تعریف می‌کند که حین ایست قلبی این بیمار توانسته بود اتفاقات اطراف خود را از بالا به‌درستی مشاهده کند. همچنین او حتی وجود یک سکه یک سنتی را در بالای یکی از قفسه‌ها تشخیص داده بود که درستی این مشاهده نیز تأیید شده است (Morris & Knafl, 2003).

۸. مورد بعدی مربوط به مردی ۶۰ ساله در تحقیق پنی سارتوری، محقق پزشکی بریتانیایی و پروفیسور فنویک است که دارای مواردی با تجربه (OBE) همراه با ادراکات سمعی-بصری درست دورتر از بدن بوده است. مشاهدات وی مورد بررسی و تأیید قرار گرفته‌اند (Sartori & Fenwick, 2006).

۹. خانم دکتر جنیس هلدن مجموعه‌ای از تجربه‌های نزدیک به مرگی را که شامل مشاهدات خارج از بدن بوده‌اند و تا اوایل سال ۲۰۰۶ در کتب و مقالات علمی ثبت شده بودند، بررسی کرده است. او حتی مشاهداتی را که کوچک‌ترین اشتباهی در گزارش خود داشتند را هم

در دسته مشاهدات نادرست قرار داده است. طبق یافته‌های او، فقط ۸٪ از این تجربه‌ها دارای مشاهدات اشتباه بوده‌اند؛ در حالی که ۹۲٪ تجربه‌ها، حاوی مشاهدات خارج از بدن کاملاً درستی داشته‌اند و درستی کامل ۳۸٪ این تجربه‌ها از طریق منابع آبجکتیو (اسناد - مدارک پزشکی و....) مورد راستی‌آزمایی و صحت‌سنجی با معیارهای سخت‌گیرانه علمی قرار گرفته و تأیید شده است (Holden, 2009).

۱۰. در تجربه خانم پم رینولدز، ورودی گوش او با گوش‌بند توسط پزشکان مسدود شده بود و از منظر بدنی (و نه فرابدنی) قادر به شنیدن و دریافت هیچ صدایی نبوده است. اما در کمال تعجب او پس از به‌هوش آمدن، تمامی گفت‌وگوهای پزشکان و پرستاران در حین جراحی را با دقت گزارش کرد. او حتی بعد از به‌هوش آمدن، جزئیات خاص چگونگی انجام عمل جراحی و ماهیت وسایل تخصصی پزشکی و جراحی را به درستی توصیف کرد (William's, 2019).

۱۱. در پژوهشی که کنث رینگ انجام داده، ۳۱ مورد (NDE) مربوط به اشخاص نابینا و کور مادرزاد در محیط بیمارستان ثبت شده است. این افراد، در طول تجربه‌ی خود، توصیفاتی دقیق از پدیده‌هایی همچون بارش برف، ظاهر خودروها در خیابان بیرون از بیمارستان، و چهره‌ی افراد خاص داخل یا خارج از بیمارستان ارائه کرده‌اند (Ring & Cooper, 1997). دکتر جفری لانگ نیز در یک کنفرانس علمی در سال ۲۰۱۷ در دانشگاه ییل آمریکا، در بخش Line of Evidence مقاله خود، توضیحاتی ارزشمند درباره‌ی این پژوهش ارائه داده‌اند.

۱۲. دکتر چارلز تارت در سال ۱۹۹۸ مقاله‌ای از شرح آزمایشات خود با عنوان شش مطالعه درباره تجربه‌های خروج از بدن (Six studies of out-of-body experiences) منتشر کرد. او در این مقاله به بررسی علمی پدیده‌های پاراسایکولوژیک مانند ادراک فراحسی (ESP) در چارچوب تجربه‌های خروج از بدن (OBE) می‌پردازد. این تحقیق بر پایه مطالعه

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۶۹

آزمایشگاهی بر روی فردی به نام خانم Z انجام شد که ادعا می‌کرد در حالت خروج از بدن می‌تواند اطلاعاتی خارج از محدودهٔ درک حسی معمول را دریافت کند. در شب چهارم آزمایش، توسط وی عدد پنج رقمی تصادفی «۲۵۱۳۲» که در قفسه‌ای غیرقابل مشاهده از موقعیت بدن فیزیکی قرار داشت، به‌درستی گزارش شد. احتمال تصادفی بودن این حدس ۱ به ۱۰۰۰۰۰۰ برآورد شد که شواهدی قوی برای وجود ادراک فراحسی ارائه می‌دهد (Tart, 1998). تارت با رد احتمالاتی مانند تقلب یا تله‌پاتی، این یافته را نشان دهندهٔ پیچیدگی هوشیاری و امکان درک فراتر از محدودیت‌های فیزیکی می‌داند.

۴. مشاهدات این‌جهانی؛ اعتبار معرفت‌شناختی و نقادی تبیین فیزیکالیستی تجربه‌های نزدیک به مرگ

گزارش‌های فوق، با تمرکز بر مشاهدات عینی و قابلیت راستی‌آزمایی، زمینه‌ای مناسب برای بررسی اعتبار معرفت‌شناختی فراهم می‌سازد. وثاقت معرفت‌شناختی تجربه‌های نزدیک به مرگ، به نحو چشم‌گیری به چگونگی تبیین شناخت آگاهی و ادراکات موجود در چنین تجربه‌هایی است. پرسش اصلی این است که این ادراکات چگونه قابل تبیین‌اند؟ آیا صرفاً در حد فعالیت‌های مغزی نرمال به‌شمار می‌آیند یا ادراکاتی خالی از واقع‌نمایی و در محدودهٔ توهمات ذهنی است؟ دانشمندان مدافع (NDE) معتقدند که نظریه‌ها، فرضیات و تبیین‌های مادی‌گرایانه چه از نوع روان‌شناختی و چه فیزیولوژیکی، که تاکنون برای این پدیده‌های پارانرمال ارائه شده‌اند، تقلیل‌گرایانه‌اند و قادر به تبیین دقیق، جامع و کارآمد آن‌ها نیستند. در این تبیین‌ها، معمولاً تأکید بر عواملی چون فعالیت‌های مغزی، نارسایی سیستم عصب-شناختی و فقدان سازوکاری شخصیتی در آنها بارز است. کریستوفر فرنچ در پژوهش خود با عنوان *Near - death experiences in cardiac arrest survivors*، با اشاره به رویکردهای روان‌شناختی و فیزیولوژیکی، به مدل‌های مختلف اندیشمندان برای تفسیر مادی و توهم‌گرایانهٔ این تجارب اشاره می‌کند. به‌عنوان مثال، در رویکردهای روان‌شناختی،

می‌توان به مدل‌های «مسخ شخصیت»، «مدل انتظار» و «مدل تولد» اشاره کرد. بر اساس این دیدگاه‌ها، تجربه‌های نزدیک به مرگ، در ردیف اموری توهمی، و گونه‌ای پاسخ به استرس مواجهه با مرگ و متناسب با انتظارات پیشین و آرزوهای ساخته شده در ذهن فرد است (French, 2005 ر.ک: راهنمایی، ۱۴۰۲). در تبیین‌های فیزیولوژیکی نیز عواملی نظیر: «برانگیختگی لوب-گیجگاهی و تحریک منطقه تمپوروپاریتال مغز (Left Fronto-Temporal Insular Cortex)، ایسکمی یا خون‌رسانی ناکافی در لوب‌پس‌سری و لوب آهیانه‌ای، کاهش اکسیژن یا هایپوکسیا، ازدیاد کربن مونوکسید یا هایپرکریا، مکانیسم دفاعی روان‌شناختی، از دست دادن شخصیت یا دیپرسونالیزیشن در پاسخ به استرس شدید، ترشح هورمون اندورفین، انکفالین و دی‌متیل‌تریپتامین (DMT) در مغز، تخریب کورتکس بینایی و... به عنوان عوامل اصلی این تجربه‌ها مطرح می‌شوند».

بر اساس این رویکردها، این رخدادها، امری بیش از اختلال شناختی نیست و گونه‌ای توهم محسوب می‌شود. این دسته از تبیین‌ها، با چالش‌های فلسفی و تجربی همراه هستند. در ادامه، به چهار رویکرد مختلف اشاره می‌شود که فی‌نفسه، چالش‌هایی برای تبیین‌های فیزیکیالیستی تلقی می‌شوند و می‌توانند بسترهایی برای بررسی‌های معرفت‌شناختی فراهم سازند:

۱. رویکرد اول: راستی‌آزمایی مشاهدات این جهانی و مسأله عینیت؛

۲. رویکرد دوم: صحت‌سنجی علمی و مسأله تعدد وجوه اشتراکات؛

۳. رویکرد سوم: تحلیل فلسفی ادراک مبتنی بر تجرد نفس؛

۴. و رویکرد چهارم: مسأله آگاهی به مثابه واقعیت بنیادین.

رویکرد اول: راستی‌آزمایی مشاهدات این جهانی و مسأله عینیت

مدافعان و پژوهشگران NDE برای توهم‌انگاری این تجارب پاسخ‌هایی ارائه کرده‌اند. یک پاسخ بنیادین به رویکرد فیزیکیالیستی آن است که نسبت دادن این تجارب به توهم، خیال و رؤیا (Hallucination / Illusion / Dream / Delusion) صرفاً می‌تواند درباره‌ی برخی از

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۷۱

عناصر سوپژکتیو مرتبط با امور ماوراءالطبیعه و آن‌جهانی صدق کند. اما نوع دیگری از تجارب NDE وجود دارد که ناظر به رویدادهایی عینی در همین جهان فیزیکی است و به‌عنوان مشاهدات این‌جهانی شناخته می‌شود. این‌گونه مشاهدات، مصداقی از ادراکات ESP در پیراروان‌شناسی به‌شمار می‌روند؛ ادراکاتی که نشان‌دهنده‌ی دسترسی به اطلاعاتی دقیق از زمان و مکان‌هایی خارج از محدوده ادراک فیزیکی بدن‌اند. در نتیجه، نمی‌توان آنان را صرفاً حاصل توهم، تصادف، خطاهای شناختی و خاطره‌سازی انتخابی حافظه در مغز دانست. گزارش‌های متعدد و قابل استنادی از تجربه‌گران در دست است که نشان می‌دهد آنها از جزئیات رویدادهای پیرامون جسم یا حتی وقایعی دورتر از بدن و خارج از محدوده ادراک فیزیکی بدن اطلاع داشته‌اند این آگاهی‌ها با اسناد، مدارک پزشکی و فرم‌های اطلاعات بالینی بیماران، راستی‌آزمایی شده‌اند.

به عبارت دیگر، داشتن خاطرات واضح، شفاف و دقیق سمعی-بصری از وقایع فیزیکی که در حین عملیات احیا در درون یا بیرون از اتاق عمل رخ داده‌اند، از مهم‌ترین شواهد عینی بر فرامغزی بودن این تجربیات است. برخی از این گزارش‌ها، بلافاصله پس از احیا و در اولین ارتباط با کادر پزشکی بیان شده‌اند، و احتمال ساختگی بودن همه آن‌ها، (با توجه به تنوع تیم‌های پزشکی و تکثر جغرافیایی) بسیار پایین است. در این گزارش‌ها، مواردی همچون مشاهده و توصیف جزئیات عمل جراحی و (CPR)، وسایل و دستگاه‌های تخصصی پزشکی مورد استفاده پزشکان، هویت و شکل ظاهری افراد پرسنل پزشکی، شنیدن سخنان رد و بدل شده میان آنان، و حتی مشاهده‌ی وقایع خارج از اتاق عمل یا بیمارستان در همان لحظه، در این گزارش‌ها آمده است. دانشمندان حامی این دیدگاه استدلال می‌کنند که بر اساس مبانی علوم‌شناختی یا ذهن‌شناختی (نظیر عصب‌شناسی، روان‌شناسی، هوش مصنوعی، فلسفه ذهن) لازمه این‌که مغز انسان بتواند در آن لحظات، وقایع عینی در اطراف خود و دورتر از بدن را درک کند این است که داده‌های حسی به

مغز ارسال شود و نوروهای مغز با فعالیت الکتریکی آن‌ها را پردازش کنند. اما این را می‌دانیم که بعد از ایست قلبی، جریان خون و اکسیژن به مغز قطع می‌شود (یعنی همان ایسکمی و آنوکسی) و حدود ۱۰ الی ۲۰ ثانیه بعد، نوارمغزی (EEG) و مانیتور دستگاه الکترو-انسفالوگرام، خط صاف و مسطحی را نشان می‌دهد. به بیانی دیگر، فعالیت مغز در حالت فلت ای-ای-جی قرار دارد و نوار مغزی ایزوالکتریک، نشان‌گر صفر بودن فعالیت و عمل کرد بیرونی‌ترین ناحیه مغز یعنی قشر یا کورتکس مغز است. اما براساس یافته‌های علوم اعصاب، اکثر این تجربیات عینی از محیط اطراف زمانی روی داده‌اند که به دلیل ایست قلبی، فعالیت نوروها تقریباً صفر بوده و هیچ ادراک حسی قابل توجهی در کار نبوده است. این تجارب اغلب با سطح بالایی از آگاهی و کیفیت ادراکی همراه بوده‌اند؛ چیزی که با حداقل فعالیت نورونی در مغز غیرممکن به نظر می‌رسد و یک پارادوکس است. در تجارب نزدیک به مرگی که در بستر مرگ بالینی یا ایست قلبی رخ می‌دهند، فعالیت بیرونی‌ترین ناحیه مغز، یعنی قشر مخ یا کورتکس مغز مختل می‌شود. بر پایه دانسته‌های قبلی، واسطه‌گری چند ناحیه از قشر مغز مسئول فرآیندها و رفتارهای شناختی انسان بوده و در حال حاضر اعتقاد بر این است که فعالیت در قشر مغز با عمل کردهای بالاتر شناختی همراه است و سایر نواحی مغز مسئول محرک‌های غریزی، اعمال حرکتی و عمل کردهای خودمختار مانند تنفس و هضم هستند. لذا پارادوکس «افزایش کارکردهای شناختی در کنار کاهش کارکردهای مغزی» همچنان برقرار است. بر پایه آموزه‌های فلسفی نیز، اشتغال به بدن و توجه افراطی بدان، مانع از دست یافتن به ادراکات سطوح بالادستی است و روند مراتب اشتدادی ادراکی را کند می‌کند (نک: ابن‌سینا، ۱۴۱۷، ص ۳۰۵؛ ملاصدرا، ۱۹۸۱، ج ۲، ص ۶۸).

رویکرد دوم: صحت‌سنجی علمی و مسأله تعدد وجوه اشتراک

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی ۱۷۳/

اگر تعداد تجربیات نزدیک به مرگ اندک و همچنین صحت آنها به‌طور علمی قابل راستی‌آزمایی نباشد، نمی‌توان آن‌ها را سند استدلال قرار داد. در نتیجه، فاقد ارزش علمی خواهند بود. اما دست‌کم سه ویژگی مهم وجود دارد که تا حدودی می‌توانند در ارزیابی معرفت‌شناختی این تجارب نقش مؤثری ایفا کنند:

۱. فراوانی و تعدد تجربه‌های نزدیک به مرگ؛

۲. تنوع تجربه‌گران از جنبه‌های مختلف دین‌شناختی، سیاسی، جنسیتی، نژادی، منطقه جغرافیایی و طبقات اجتماعی؛

۳. وجود پارامترهای بنیادی مشترک در بین تجارب شخصی متعدد (چه در مشاهدات ذهنی آن‌جهانی و چه در مشاهدات عینی این‌جهانی تجربه‌گران).

برخی از این عناصر مشترک که مشمول مشاهدات این‌جهانی هستند، تحت بررسی‌های علمی دقیق با معیارهای سخت‌گیرانه قرار گرفته‌اند و با ابزارهای عینی، راستی‌آزمایی شده‌اند. وجوه مشترک میان این تجربه‌ها، مسیر ارزیابی مبتنی بر توهم‌انگاری شخصی را با چالش‌های فراوانی مواجه می‌سازد و زمینه را برای برگرفتِ نتایج فراشخصی آماده می‌کند. بر پایه این وجوه مشترک، میزان اطمینان (Confidence Level) این تجارب و شواهد، به‌نحوه قابل توجهی افزایش می‌یابد؛ به‌گونه‌ای که این تجارب از حالت شبه‌علم یا توهمات فردی، به سطح علم محتمل و مبتنی بر شواهد فراوان ارتقاء پیدا می‌کنند. در این حالت با بهره‌گیری از مکانیزم روش‌استقرایی، می‌توان به نتایجی جهان‌شمول دست یافت.

تحلیل فوق می‌تواند اعتبار معرفت‌شناختی تجارب بیرون از بدن را تا حدودی مرزبندی نماید. یک پرسش بنیادین در این زمینه آن است که تجارب شخصی، با کدامین معیار و شاخص‌هایی، می‌توانند از حیث معرفت‌شناختی معتبر شمرده شوند؟ متناسب با طرح این سوال کلی، این امر در خصوص تجارب NDE، نیز مطرح است: در چه این شرایطی این تجربه‌ها، اعتبار معرفتی دارند و می‌توانند به‌عنوان منابعی قابل اعتماد تلقی شوند؟ آیا می‌توان

معیارهای سه گانه «کارل پوپر» یعنی تکرارپذیری، ابطال‌پذیری و تجربه‌پذیری را در ارزیابی علمی نامیدن آنها به کار گرفت؟ یا آنکه این تجارب، خارج از مرزهای علمی (به معنای مصطلح) اند و دارای اعتبار معرفت‌شناختی فراعرفی به شمار می‌آیند؟ سنخ چنین تجربه‌هایی، خارج از مرزهای علم مصطلح قرار می‌گیرد؛ به ویژه آن که حداقل، شاخص‌هایی همچون آزمون‌پذیری و قابلیت سنجش‌پذیری همگانی در مورد آنها قابل تحقق نیست. با این حال، برخورداری از ویژگی‌های سه گانه فوق، زمینه‌ی لازم را برای بررسی‌های معرفت‌شناختی فراهم می‌آورد. بر پایه شواهد پاراسایکولوژی همچون ادراک فراحسی در NDE، نمی‌توان انتظار داشت که نتایج و داده‌ها دقیقاً مطابق با معیارهای سه گانه پوپر باشند؛ زیرا این حوزه معرفتی، تابع روش علمی تجربی محض نیست؛ بلکه رویکردی میان‌رشته‌ای با گرایش‌های فلسفی و علمی دارد و هدف از آن، بررسی پیامدهای فلسفی و دستیابی به نتایج منطقی است؛ نتایج در این بررسی‌ها، صرفاً علمی - تجربی نیستند.

نتایج بررسی‌های NDE، همچون تداوم و ماندگاری آگاهی و یا مفهومی به نام روح پس از مرگ جسم؛ تبیین‌های نظریه‌های مجردگرا و ماده‌گرا در فلسفه ذهن بر پایه NDE، بررسی ماهیت و منشأ آگاهی و نحوه همبستگی آن با ماده؛ و نیز امکان بقای اطلاعات کوانتومی بعد از مرگ در غالب «روح» یا «آگاهی»، همگی تفاسیر فلسفی و متافیزیکی از داده‌های تجربی (NDE) اند. در نهایت، باید توجه داشت که فلسفه‌ی علمی، ماهیت اثبات‌گرایانه ندارد. در واقع ادراک فراحسی در تجارب نزدیک به مرگ و نتایج فلسفه علمی آن، صرفاً نقش ارائه‌ی یک تبیین سازگار و کم‌تضاد با داده‌های تجربی علمی، ریاضیات، منطق و شهود را دارد.

رویکرد سوم: تحلیل فلسفی ادراک مبتنی بر تجرد نفس

بر پایه آموزه‌های فلسفی در مطالعات فلسفه اسلامی، ادراکات انسان در چهار حوزه حسی، خیالی، وهمی و عقلی دسته‌بندی می‌شوند. در ادراک حسی فاعل شناسا با متعلق شناسا، که

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۷۵

دارای ویژگی ماده و عوارض خاص است، ارتباط مستقیم دارد. تحقق این نوع از ادراک، مشروط بر ارتباط و مواجهه میان قوه مدرکه و متعلق آن است. با این حال، در صورت قطع ارتباط و فقدان مواجهه مستقیم با شیء محسوس، ادراک حسی نیز از میان خواهد رفت. ادراک خیالی شرط ارتباط با متعلق مادی را ندارد؛ هرچند عوارض مادی و جزئی‌نگری در آن ملحوظ است. ادراک حسی سه ویژگی دارد: حضور ماده، داشتن عوارض و لواحق و نیز جزئی بودن ادراک. از این سه گانه، ادراک خیالی، شرط نخست را ندارد. از این‌رو برخی اندیشمندان، تفاوت ماهوی میان این دو ادراک قائل نیستند و آن دو را یکسان لحاظ کرده‌اند (طباطبائی، ۱۹۸۱، ج ۳، ص ۳۶۲). در ادراک وهمی از میان اوصاف سه گانه فوق، تنها ویژگی جزئی بودن در آن است؛ همچون ادراک محبت مادری. اما در ادراک عقلی، هیچ‌یک از سه ویژگی یادشده وجود ندارد؛ نه ارتباط با ماده‌ی خارجی، نه ملحوظ بودن عوارض، و نه جزئی بودن. از این‌رو، اندیشمندان مسلمان همچون ابن‌سینا و ملاصدرا، این گونه ادراک را دارای مرتبه‌ای بالاتر و از حیث جایگاه و ارزش معرفت‌شناختی، برتر از سایر ادراکات انسان لحاظ می‌کنند. با این توصیف، سوال از سنخ‌شناسی ادراکات فراحسی در NDE بر پایه تقسیم‌بندی متداول ادراکات در مطالعات فلسفی اسلامی، می‌تواند زمینه‌ساز تحلیل معرفت‌شناختی این تجربه‌ها باشد. تحلیل ادراکات چهارگانه در میان فیلسوفان مسلمان، حداقل با دو رویکرد ابن‌سینا و ملاصدرا تعین یافته است و این دو، تمایزهای اساسی از کیفیت ادراکات و به‌ویژه نقش بدن و ابزارهای مادی کسب معرفت ارائه داده‌اند. بر پایه دیدگاه ابن‌سینا، در ادراکات سه گانه نخستین (ادراک حسی، خیالی و وهمی) بدن و ابزارهای مادی، نقش بنیادین دارند؛ در ادراکات حسی، ابزارهای مادی همچون چشم و گوش و ...، در کسب ادراک اهمیت وافری داشته و فعالیت‌های مغزی، نقش اصلی در انتقال و ذخیره‌سازی این صورت‌های محسوس را ایفا می‌کنند. در ادراکات

خیالی و وهمی نیز فعالیت‌های مغزی و سیستم عصب‌شناختی، نقش مهمی در تحلیل داده‌های ادراکی دارند. از این‌رو، ابن‌سینا این ادراکات سه‌گانه را مادی می‌داند و تنها ادراک عقلی را مجرد و به واسطه‌ی نفس صورت می‌گیرد (ابن‌سینا، ۱۳۷۹، ص ۳۴۹). رویکرد ملاصدرا متمایز از ابن‌سیناست؛ او کلیه ادراکات را مجرد از ماده به‌شمار آورده که توسط نفس به ادراک درمی‌آیند. بدن، ابزارهای جسمانی و کلیه فعالیت‌های مغزی و عصب‌شناختی، تنها حالت اعدادی و نقش فراهم ساختن زمینه ایجاد ادراکات را دارند. ادراکات فراحسی در NDE به‌ویژه ادراکات این‌جهانی ناظر بر رخدادها و حوادث پیرامونی، قطعاً از سنخ ادراکات عقلی نیستند، با این‌حال، بر اساس رویکرد صدرایی، این ادراکات، تجرد دارند؛ زیرا خارج از مرزهای بدن و فعالیت‌های مغزی رخ می‌دهند، نفس (روح) انسان، با حفظ همان مرتبت تجرد خود، به‌سان حال مدرک خارجی می‌گردد. هرچند این ادراکات، با توجه به اینکه فراتر از ابزارهای بدنی و فعالیت‌های عادی مغز، رخ می‌دهند، از ادراکات حسی محسوب نمی‌شوند. ملاصدرا در *اسفار* بر این مساله تاکید دارد که حال نفس در مراتب تجردش همانند حال مدرک خارجی است، هنگامی که محسوس می‌گردد و سپس متخیل و پس از آن معقول (ملاصدرا، ۱۹۸۱، ج ۹، ص ۹۹). ملاصدرا مراتب مختلف ادراک را تابع تحولات و استکمالات جوهری نفس و اتحاد نفس با صور ادراکی می‌داند. او بر آن است که نفس انسان تا زمانی که به تدبیر بدن و امور عالم طبیعت اشتغال دارد، توانایی مشاهده تام و ادراک کامل عقول مجرده را نداشته و از این‌روی، مشاهدات آن ضعیف است (ملاصدرا، ۱۴۱۷، ج ۱، ص ۳۲). تبیین جایگاه قوه خیال و نقش آن در ادراکات انسان در حکمت متعالیه، مسیر همواری برای تحلیل چگونگی چنین تجربه‌هایی فراهم می‌کند. ملاصدرا بر پایه نظریه حرکت جوهری و اشتداد وجودی نفس، قرب وجودی بیشتر نفس به عقل مجرد را موجب ادراک حضوری تام نفس انسان می‌داند. بر این اساس، ادراک فاعل کنش‌گر در تجربه‌های نزدیک به مرگ، فرآیندی است با دو ویژگی مشخص:

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۷۷

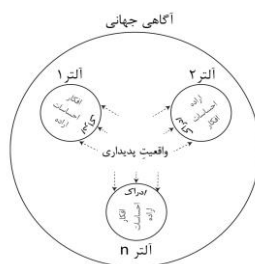
[۱] این ادراک، خارج از فعالیت‌های مغزی و مادی است؛

[۲] این ادراک، مواجهه مستقیم نفس به‌عنوان فاعل‌شناس با متعلق‌شناس است که در حالت مجرد است و و از سنخ علم حضوری به مدرک به‌شمار می‌آید.

رویکرد چهارم: مسأله آگاهی به‌سان واقعیت بنیادین

این بخش، ناظر بر سه پژوهش انجام یافته در خصوص مسأله آگاهی و نقد تبیین‌های مادی-گروانه از منظر کاستروپ، رادین و لومل است. برناردو کاستروپ؛ فیلسوف تحلیلی و دانشمند علوم کامپیوتر، در سال ۲۰۱۶ مقاله‌ای با عنوان «دیدگاه ایده‌آلیستی به آگاهی پس از مرگ» (*The Idealist View of Consciousness After Death*) منتشر کرد. وی در این مقاله رویکردهای فیزیکالیستی و مادی‌انگارانه را به چالش کشیده و شاخه‌ای جدیدی از ایده‌آلیسم تحت عنوان «ایده‌آلیسم تحلیلی» (*Analytic Idealism*) را به‌عنوان چارچوبی برتر برای تبیین آگاهی پس از مرگ معرفی می‌کند.

بر اساس این دیدگاه، آگاهی پدیدار-شناختی بنیادی جهان‌شمول (Universal phenomenal consciousness) یا خداوند، تنها واقعیت بنیادین است. در این چارچوب، مرگ جسمانی به گسترش هویت فردی در این آگاهی می‌انجامد. این ادعا با شواهد تجربیات نزدیک به مرگ و دیگر تجربیات عرفانی پشتیبانی می‌شود. در این بخش، تصویری شماتیک نیز برای توضیح هستی‌شناسی ایده‌آلیستی ارائه شده است. این تصویر شامل اجزای زیر است:

این تصویر، مدلی بصری از دیدگاه ایده‌آلیستی و تعامل میان آگاهی جهانی (Universal Consciousness) و موجودات تجربی موسوم به آلترها (alters) را در چارچوب یک هستی‌شناسی مبتنی بر آگاهی به نمایش می‌گذارد. مؤلفه‌های اصلی این مدل به شرح زیر است:

۱. آگاهی جهانی

کل زمینه تصویر را یک «میدان پدیداری واحد» تشکیل می‌دهد که به عنوان آگاهی جهانی شناخته می‌شود. این میدان به عنوان بستری پویا و موج‌گون، یگانگی و یکپارچگی واقعیت را نمایندگی می‌کند. در تصویر، این میدان به صورت الگوهای پویای برانگیختگی (شیبه امواج یا چرخش‌های انرژی) نمایش داده شده است. الگوهای تابناک برانگیختگی، نمایانگر فعالیت‌های مستمر ذهن و تجربه هستند و با فرضیه ایدئالیستی بنیادین بودن آگاهی به مثابه جوهره آنتولوژی سازگار هستند.

۲. آلترها

حلقه‌های متمایز درون این فضا، نماد آگاهی‌های فردی (مانند آلتر ۱، آلتر ۲ و آلتر n) هستند که توسط پوششی موسوم به «پوشش مارکوف» (Markov Blanket) احاطه شده‌اند. این پوشش به منزله‌ی مرزی بین حالت‌های پدیداری ذهنی (مانند افکار و احساسات) و پدیدارهای بیرونی عمل می‌کند و سازوکار «تفکیک» (dissociation) را نشان می‌دهد؛ فرایندی که طی آن آگاهی جهانی به دیدگاه‌های ذهنی متمایز تقسیم می‌شود.

۳. دینامیک تعاملات دوسویه

خطوط چین‌داری که میان آلترها، و نیز بین آلترها و محیط کلان‌تر ترسیم شده‌اند، نمایانگر تعاملات ناخودآگاه میان آن‌ها هستند. این خطوط، از وجود ارتباطی زیربنایی میان موجودات تجربی حکایت دارد، ارتباطی که با وجود گسست معرفت‌شناختی، همچنان پابرجاست. پوشش مارکوف (مبتنی بر مفاهیم مکانیک آماری) دسترسی مستقیم به

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۷۹

حالت‌های درونی دیگر آلترها را محدود می‌سازد، امری که با یافته‌های تجربی درباره‌ی «انزوای ذهنی» یا انزوای سوپزکتیو هم‌خوانی دارد.

۴. همبسته‌های زیستی

هر آلتر با یک موجود زیستی عینی (مانند انسان یا حیوان) متناظر شده که در تصویر با برجسب‌هایی نظیر «فعالیت الکتروشیمیایی مغز» مشخص گردیده‌اند. این تناظر، بدن‌های فیزیکی را به منزله‌ی «ظهورات بیرونی» (extrinsic appearances) تجربیات درونی تفسیر می‌شوند؛ و ایدئالیسم از طریق همبسته‌های عصب‌شناختی، پیوندی با عینیت برقرار می‌سازد.

۵. جهان مشترک

ناحیه‌ای اصلی در نمودار وجود دارد که توسط الگوهای ثابت موسوم به «قوانین طبیعی» تعریف می‌شود. این ناحیه، بخشی عمومی از آگاهی جهانی را نشان می‌دهد که واقعیت تجربی مشترک میان آلترها را تنظیم می‌کند و توجیه‌گر ثبات قوانین فیزیکی است.

۶. مرگ و فرآیند ادغام یا بازپیوستگی

ادغام مرز یک آلتر با میدان آگاهی جهانی (که با پیکان‌های بازگشتی نمایش داده شده)، بازپیوستن به آگاهی جهانی و تداوم آگاهی را پس از مرگ جسمانی نشان می‌دهد. این ایده می‌تواند با پدیدارشناسی تجربیات نزدیک به مرگ همخوانی داشته باشد. همچنین اهمیت فلسفی - علمی این چارچوب بدین صورت است که فلسفه ایدئالیستی را با مدل‌های علمی نوین (به‌ویژه پارادایم «پردازش پیش‌بینانه» و مفهوم «پوشش مارکوف») ترکیب می‌کند تا مکانیسم‌های تفکیک و مرزهای سوپزکتیو را صورت‌بندی بکند. نمایش موجودات زیستی به‌عنوان ظهورات بیرونی، پلی بین مطالعات آگاهی و علوم اعصاب ایجاد می‌کند، درحالی که الگوهای قانون‌مند جهان مشترک، امکان بررسی تجربی از طریق فیزیک یا شناخت کوانتومی را فراهم می‌سازند. در این مدل، مرگ به‌عنوان چالشی برای تبیین‌های رویکردهای مادی‌گرایانه ظاهر می‌شود، درحالی که فرضیه بازپیوستگی، چهارچوبی

میان‌رشته‌ای برای پژوهش درباره تداوم آگاهی پس از مرگ ارائه می‌دهد (Kastrup, 2016). کاستروپ در این پژوهش در پی آن است که نشان دهد فیزیکالیسم و دوگانه‌انگاری در تبیین رابطه بدن و آگاهی با چالش‌های فلسفی و تجربی مواجه‌اند؛ از جمله ناتوانی در توضیح آگاهی به عنوان محصول ماده یا تعامل نامشخص دو جوهر مستقل. آزمایش‌های کوانتومی (همانند: Gröblacher et al., 2007 و Aspect et al., 1981) فرض وجود جهانی مستقل از آگاهی ناظر را رد می‌کنند (Kastrup, 2016). ایده آلیسم تحلیلی، آگاهی جهانی را تنها واقعیت می‌داند که از طریق فرایند dissociation «جداسازی» به هویت‌های فردی (آلترها) تقسیم می‌شود. بدن فیزیکی بازنمایی پدیداری این جداسازی و فعالیت مغزی بازتاب تجربه درونی است. این مدل سه پدیده را توضیح می‌دهد:

الف) همبستگی مغز - تجربیات کیفی، ب) اشتراک جهان، و ج) ثبات قوانین طبیعت.

در این دیدگاه مرگ جسمانی پایان dissociation است و به ادغام مجدد حافظه و هویت در آگاهی جهانی می‌انجامد. این پیش‌بینی با گزارش‌های مربوط به NDEs و نیز شواهد مربوط به کاهش فعالیت مغزی در حالات روانگردان‌ها همسوست (Kastrup, 2016). ایده آلیسم تحلیلی با اتکا بر اصل پارسیمونی و سازگاری با شواهد تجربی، جایگزینی برتر برای دیدگاه‌های فیزیکالیستی و دوگانه‌انگاری است و امکان امید فلسفی به بقای آگاهی پس از مرگ را فراهم می‌آورد.

در سال ۲۰۲۲، رادین همراه سه پژوهشگر برجسته در حوزه‌های علوم اعصاب محاسباتی و نورولوژی از مؤسسه علوم معرفت‌بخش IONS، در مقاله «اگر آگاهی خاصیت نوظهور یافته مغز نباشد چه؟ چالش‌های مشاهده‌ای و تجربی برای مدل‌های مادی انگارانه» با بررسی چالش‌های نظری (مانند دشواری تبیین «کوالیا»، مسأله سخت آگاهی و شکاف تبیینی) و شواهد تجربی (مانند شواهد غیرمحلی مثل اثرات کوانتومی)، مدل‌های مادی گرایانه رایج آگاهی را به چالش می‌کشد. نویسندگان استدلال می‌کنند نظریه‌های فیزیکالیستی مانند

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۸۱

نظریه فضای کاری عمومی عصبی (GWT)، نظریه‌های مرتبه بالاتر (HOTs)، نظریه اطلاعات یکپارچه (IIT)، رویکردهای بازگشتی و پردازش پیش‌بینی کننده (Re-entry and predictive processing approaches) نتوانسته‌اند دو جنبه کلیدی آگاهی را توضیح دهند:

الف) ماهیت کیفی تجربه ذهنی (مثلاً حس قرمزی یک گل)؛

ب) پدیده‌های غیرمحلی (مانند تجربیات نزدیک به مرگ یا ادراک فراحسی ESP).
شواهد تجربی مطرح شده شامل مواردی است که آگاهی خارج از محدوده فعالیت مغزی عمل می‌کند، مانند درهم‌تنیدگی کوانتومی در سیستم‌های زیستی یا داده‌های پاراسایکولوژی. این یافته‌ها از نظریه‌های پسمادی گرا حمایت می‌کنند، از جمله: ایده آلیسم تحلیلی برناردو کاستروپ، نظریه ادراک رابطه‌ای (Interface theory of perception) دونالد هافمن، مدل تقلیل عینی هماهنگ شده (Orch-OR) پروز-همروف، نظریه احتمالی عملیاتی (Operational probabilistic theory) فدریکو فاجین، الگوی گردابی سه بعدی (Triadic dimensional vortical paradigm) ورنون نپ و اد کلوز، میدان نقطه صفر (Zero-point field) یواخیم کوپلر، فرضیه زمان ذهنی (Schooler hypothesis of subjective time) جاناتان اسکولر و نظریه علیت مضاعف (Theory of double causality) فیلیپ گیلن. نویسندگان نتیجه می‌گیرند که برای پیشرفت در علوم اعصاب و روانشناسی، مستلزم بازنگری جدی در فرضیات مادی گرایانه و بررسی جدی تر نقش آگاهی به عنوان یک ویژگی بنیادی جهان است (Radin & et, 2022). در همین راستا، دکتر لومل بر اساس تحقیقات خود و دیگر دانشمندان، در حوزه‌های نوروفیزیولوژی و تجربیات نزدیک به مرگ، در دو مقاله مروری به این نتیجه رسید که آگاهی انسان محدود به زمان-مکان نیست و به عنوان «آگاهی غیرمحلی» شناخته می‌شود. این آگاهی ویژگی‌هایی شبیه به پدیده‌های کوانتومی دارد؛ مانند ارتباط فراتر از زمان و مکان. مطالعات نشان می‌دهند

آگاهی و خاطرات در قلمروی غیرمحلی و به شکل میدان‌های موجی اطلاعات ذخیره می‌شوند و مغز تنها نقش گیرنده-فرستنده یا واسط را ایفا می‌کند، نه تولید کننده یا نگهدارنده آگاهی. در این چارچوب، شبکه‌های عصبی نیز به جای منشأ آگاهی، به عنوان انتقال‌دهنده‌های آن عمل می‌کنند. یافته‌های چهار مطالعه آینده‌نگر همسو نشان می‌دهند NDEها دیگر از نظر علمی قابل انکار نیستند و دیدگاه مادی‌گرایانه رایج درباره رابطه مغز و آگاهی (که آگاهی را صرفاً محصول مغز می‌داند) به چالش کشیده می‌شوند. این یافته‌ها فرضیه «آگاهی غیرمحلی» را تقویت می‌کنند؛ فرضیه‌ای که بر اساس آن، آگاهی حتی در شرایطی مانند ایست قلبی (زمانی که مغز تقریباً غیرفعال است) قادر به تجربه و ثبت ادراکاتی فراتر از بدن فیزیکی است. این مجموعه شواهد، نیاز به بازنگری در رابطه ذهن و مغز و توسعه علمی پسمادی‌گرایانه را مطرح می‌کنند؛ مدلی که جنبه‌های کیفی و پدیداری آگاهی را نیز دربرمی‌گیرد (Lommel, 2019 & 2021).

۵. نتیجه‌گیری

مشاهدات و ادراکات مربوط به تجارب نزدیک به مرگ، با توجه به گونه دوم آن که ناظر بر رخداد‌های عینی و این‌جهانی است، ظرفیت بیشتری برای بررسی‌ها و ارزش‌گذاری‌های معرفت‌شناختی کسب می‌کند. یکی از شاخص‌های اصلی در این ارزیابی‌ها، بر پایه مطابقت و هماهنگی این دست از گزارش‌ها با واقع بیرونی است. یکی از شاخص‌های بررسی‌های معرفت‌شناختی در آنها مشاهده می‌شود. بررسی‌های این پژوهش نشان می‌دهد مشاهدات حاصل از تجربه‌های نزدیک به مرگ، خارج از محدوده ادراکات توهمی هستند و نمی‌توان واقع‌نمایی آنها را نادیده گرفت. با این حال، عدم قابلیت توصیه‌پذیری همگانی و در دسترس‌ناپذیر بودن عینی آن مشاهدات، چالش‌هایی را برای رسیدن این تجارب به سطح معرفت معتبر ایجاد می‌کند. در این مقاله، با بهره‌گیری از رویکردهای چهارگانه، تبیین مبتنی بر توهم‌انگاری از این تجارب به صورت انتقادی بررسی شده است. این رویکردها،

بررسی واقع‌نمایی مشاهدات این‌جهانی در تجربیات نزدیک به مرگ/ هاشم قربانی، مسیح محمدی / ۱۸۳

مبثتی بر پاسخ‌های فلسفی و تجربی مدافعان واقع‌نمایی تجربه‌های نزدیک به مرگ‌اند و به مؤلفه‌هایی چون مسأله مطابقت، وجوه اشتراک، مسأله فلسفی مجرد ادراک و نیز مسأله آگاهی فراتر از محدوده‌های فیزیکی پرداخته‌اند. این پاسخ‌ها، چالش‌هایی جدی را برای تبیین‌های فیزیکالستی از این پدیده‌ها پدید می‌آورند و زمینه‌هایی برای راستی‌آزمایی وثاقت معرفت‌شناختی این تجارب فراهم می‌سازند.

منابع

- ابن سینا (۱۴۱۷ق)، *شفاء، کتاب النفس*، محقق حسن حسن‌زاده آملی، قم، مکتب‌الاعلام الاسلامی.

- ابن سینا (۱۳۷۹)، *النجاة*، محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

- کجباف، محمدباقر، قاسمیان‌نژاد و فرحناکیان (۱۳۹۲)، *تبیین رابطه روح و بدن با تکیه بر نظریه سیستم‌ها و تجربه‌های نزدیک مرگ*، فصلنامه کلام اسلامی، دوره ۲۲، شماره ۸۵، صص ۱۴۷ - ۱۲۹.

- ملاصدرا (۱۹۸۱)، *الحکمه المتعالیه فی الأسفار الأربعة*، چاپ سوم، بیروت: دار إحياء التراث.

- Alexander, E (2012), *Proof of heaven: A neurosurgeon's journey into the afterlife*, New York, Simon & Schuster.
- Beauregard M, St-Pierre EL, Rayburn G, Demers P, (2012), *Conscious mental activity during a deep hypothermic cardiocirculatory arrest?* Resuscitation, 83 (1), e19.
- Cook E, Greyson B, Stevenson I, (1998), *Do any near-death experiences provide evidence for the survival of human personality after death?* Relevant features and illustrative case reports, Journal of Scientific Exploration, 12 (3), 377-406.
- French, Christopher, (2005), *Near - death experiences in cardiac arrest survivors*, The Boundaries of Consciousness, Neurobiology and Neuropathology, Progress in Brain Research, Vol. 150, p. 351 – 367.
- Greyson B, (2018), *Is There Life After Death?* Moderated by Cleese J, Tom Tom Festival, Division of Perceptual Studies (DOPS), <https://youtu.be/4RGizqsLumo?si=TTroftl8LrtjNCFi>.
- Greyson B, Kelly EW, Kelly EF, (2009), *Explanatory models for near-death experiences*, The handbook of near-death experiences: Thirty years of investigation, 213-234.

- Greyson B, Holden JM, James D. Praeger, (2009), *The Handbook of Near-Death Experiences: Thirty Years of Investigation*.
- Lommel P, Wees RV, Meyers V, Elfferich I, (2001), *Near-death experience in survivors of cardiac arrest: a prospective study in the Netherlands*, *The Lancet*, 358 (9298), 2039-2045.
- Long J, (2014), *Near death experiences evidence for their reality*, *Missouri medicine*, 111 (5), 372.
- Martial C, Charland-Verville V, Cassol H, Didone V, Linden M, Laureys S, (2017), *Intensity and memory characteristics of near-death experiences*, *Consciousness and Cognition*, 56, 120-127.
- Moore L, Greyson B, (2017), *Characteristics of memories for near-death experiences*, *Consciousness and Cognition*, 51, 116-124.
- Morris LL, Knafl K, (2003), *The Nature and Meaning of the Near-Death Experience for Patients and Critical Care Nurses*, *Journal of Near-Death Studies*, March, 21, 139-167.
- Palmieri A, Calvo V et al. (2014), *"Reality" of near-death-experience memories: evidence from a psychodynamic and electrophysiological integrated study*, *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 429.
- Parnia S, Fenwick P, Greyson B et al, (2014), *AWARE—AWAreness during REsuscitation—A prospective study*, *Resuscitation*, 85 (12), 1799-1805.
- Puthoff H, Targ R, (1981), *Rebuttal of criticisms of remote viewing experiments*, *Nature*, 292 (5821), 388-388.
- Kastrup, B, (2016), *The Idealist View of Consciousness After Death*, *Journal of Consciousness Exploration & Research*, 7(11), 900-909.
- Kelly EW, Bruce G, and Stevenson I, (2000), *Can experiences near death furnish evidence of life after death?* *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 40 (4), 513-519.
- Radin D, Delorme A, Cannard C, Wahbeh H, (2022), *What if consciousness is not an emergent property of the brain? Observational and empirical challenges to materialistic model*, *Frontiers in psychology*, 13, 955594.
- Ring K, Cooper S, (1997), *Near-death and out-of-body experiences in the blind: A study of apparent eyeless vision*. *Journal of Near-Death Studies*, 16 (2), 101-147.
- Tart C, (1998), *Six studies of out-of-body experiences*, *Journal of Near-Death Studies*, 17 (2), 73-99.
- Tart C, Puthoff H, Targ R, (1980), *Information transmission in remote viewing experiments*, *Nature*, 284 (5752), 191-191.
- Thonnard M, Charland-Verville V et al, (2013), *Characteristics of near-death experiences memories as compared to real and imagined events memories*, *PloS one*, 8 (3), e57620.
- <https://near-death.com>. William's K, (2019), *Scientific Evidence Supporting Near-Death Experiences and the Afterlife*, September 16.